

МЕТОДИ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Представлено класифікацію економіко-математичних методів діагностики стану фінансової безпеки підприємства. Обґрунтовано необхідність використання мультиплікативних моделей динамічного типу для аналізу потенціалу підприємства та виявлення загроз фінансової безпеки.

Ключові слова: параметри фінансової безпеки, методи діагностики потенціалу, факторні моделі моніторингу фінансового стану.

Представлена классификация экономико-математических методов диагностики состояния финансовой безопасности предприятия. Обоснована необходимость использования мультипликативных моделей динамического типа для анализа потенциала предприятия и выявления угроз финансовой безопасности.

Ключевые слова: параметры финансовой безопасности, методы диагностики потенциала, факторные модели мониторинга финансового состояния.

In the article classification is presented ekonomiko mathematical methods of diagnostics of the state of financial safety of enterprise. Grounded necessity of the use of multiplicative models of dynamic type for the analysis of potential of enterprise and exposure of threats of financial safety.

Key words: parameters of financial safety, methods of diagnostics of potential, factor models of monitoring of the financial state.

Постановка проблеми. Ринкові умови господарювання вимагають вміння оцінювати стан як свого підприємства, так і існуючих потенційних конкурентів, а також здійснювати моніторинг фінансово-господарського стану діяльності підприємства. Фінансовий стан відображає рівень збалансованості окремих структурних елементів активів і капіталу, а також рівень ефективності використання матеріальних та нематеріальних активів. Різниця станів використання ресурсів відображає фінансовий потенціал підприємства та визначає його конкурентоспроможність, можливість ділового співробітництва, оцінює, наскільки гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів у фінансовому і виробничому відношенні. Використання фінансового потенціалу є одним з найактуальніших завдань форму-

вання фінансової безпеки підприємства в умовах фінансово-економічної кризи.

Фінансова безпека підприємства – це підсистема управління заходами антикризового фінансового управління, що забезпечують стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів та напрямки реалізації фінансового потенціалу суб'єктів господарювання [5]. Це визначає важливість контролю за станом господарської діяльності підприємств з погляду дії зовнішніх та внутрішніх факторів його діяльності та визначення потенціалу його стійкого розвитку в межах формування фінансової безпеки підприємства. Формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства передбачає використання моніторингу фінансового стану як ефективного аналітичного інструменту. Тобто з допомогою методів та прийомів такого моніторингу виробляються стратегія і тактика розвитку підприємства, розробляються плани й управлінські рішення, здійснюється контроль за їх виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва та управління [1].

З позицій фінансового менеджменту моніторинг стану підприємства можна розглядати як функціональну підсистему, яка містить такі функції управління: прогнозування, планування, облік, контроль, аналіз стану та оцінка фінансового потенціалу підприємства. Реалізація перелічених функцій визначає структуру інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства [1; 2].

Аналіз підходів до оцінки фінансової безпеки дозволяє окреслити наступне коло проблем щодо її інформаційного забезпечення:

збір і обробка первинних статистичних даних оцінки потребують додаткових досліджень діяльності підприємства;

формування бази даних для експертних методів оцінки вимагають значних витрат часу та фінансів;

переважають суб'єктивні якісні оцінки;

методики дослідження відображають тільки процеси виробництва, розробки та продуктів діяльності, без урахування управлінської діяльності та аналізу використання інтелектуальних ресурсів.

Даний напрям досліджень потребує вдосконалення та розробки проблемно-орієнтованих методик аналізу та оцінки фінансової безпеки підприємства, які є інструментарієм моніторингу потенціалу підприємства.

Аналіз методів дослідження. Методи економічного дослідження безпеки підприємства – це сукупність принципів побудови, форм і способів наукового пізнання. Економічні явища і процеси, як правило, дуже складні, розвиваються під впливом значної кількості факторів,

тому для їх дослідження намагаються виділити головне, тобто якусь особливість, ознаку або відношення, при цьому навмисне відволікаючись від несуттєвого, другорядного, випадкового. Такий спосіб дослідження називається науковим абстрагуванням. Його суть полягає у звільненні наших уявлень про предмет дослідження від часткового, нетипового, короткочасного, а знаходження в них суттєвого, постійного, типового. Наприклад, для вияву залежності між попитом і пропозицією на певний товар допускають, що кількість та якість інших аналогічних товарів незмінна, ціни на них незмінні, доходи споживачів незмінні і т. ін. Абстрагування використовується для аналізу окремих явищ і процесів, але обов'язково доповнюється аналізом усіх сторін економічної системи. Тому поряд з ним використовується аналіз як спосіб дослідження, при якому складний економічний процес або система поділяється на складові частини, елементи, підсистеми, які досліджуються окремо, та *синтез* – спосіб дослідження, пов'язаний із об'єднанням окремих складових частин, елементів, підсистем в єдину систему, яка і є предметом дослідження. Він допомагає визначити економічні закони і закономірності, сформулювати принципи і концепції економічного розвитку.

Діяльність різних підприємства зумовлена їхніми власними потребами та інтересами. Мета економічного дослідження – це не тільки вияв принципів та закономірностей економічного розвитку, а й розробка конкретних рекомендацій, способів і методів розв'язання економічних проблем, формування принципів економічної політики. Отже, в економічному дослідженні потрібно виходити з аналізу фактів, емпіричних даних, застосовуючи при цьому спеціальні методи дослідження, формулювати принципи, закономірності, теорії, необхідні для розв'язання економічних потреб підприємства та протидії загрозам їх безпеки.

Починаючи з 60-х років ХХ ст., у світовій економічній науці дуже широко використовуються *математичні методи і моделі*. Вони допомагають встановлювати кількісні та якісні залежності в економічних процесах, що приводить до розуміння суті і можливостей їх розвитку, мають дуже важливе значення для програмування економічних процесів. Моделі складаються для мікро- і макрорівня, бувають статичні та динамічні, балансові й оптимізаційні.

Для описування економічних процесів застосовуються словесні моделі, для виявлення певних залежностей – графічні моделі, для пояснення функціональних залежностей у вигляді рівнянь – математичні моделі. Всі вони можуть використовуватись одночасно для більш повного наукового пізнання [3; 4].

Метою даного дослідження є довести необхідність використання факторних моделей аналізу ефективності використання інтелектуальних ресурсів у системі внутрішнього моніторингу фінансового стану як елемента інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Виклад основних положень. Серед робіт, присвячених окремим питанням аналізу фінансового потенціалу, переважають дослідження на основі ресурсного підходу та традиційних методик фінансового аналізу активів і прибутку [1; 2]. Однак фінансовий потенціал не розглядається як інтегральне утворення із системними властивостями, з одного боку, а з іншого – не розроблено механізми оцінки інтелектуальних складових фінансової безпеки підприємства. Ці особливості частково враховані при побудові моделей аналізу складових інтелектуального потенціалу на основі фінансових показників, представлених у роботі [3].

Мета моніторингу фінансової безпеки підприємства полягає у визначенні найбільш прибуткових напрямків діяльності та скорочення або ліквідація низькоприбуткових. При формуванні методики дослідження фінансової безпеки підприємства рекомендується враховувати особливості поєднання теорії та практики бізнесу, а саме: причини та наслідки, витрати та віддача діють нелінійно; теорія працює з причинами та наслідками стандартних співвідношень, передбачуваних обсягів віддачі та ідеальної конкуренції; реальність складається з маси фактів, причини та наслідки не мають чітких меж, а складні системи зворотніх зв'язків спотворюють первинні умови [4].

Оцінка фінансової безпеки на основі визначення потенціалу підприємства у системі внутрішнього моніторингу передбачає виконання наступних робіт: визначення напрямків та об'єктів дослідження; вибір конкретного періоду та напрямку здійснення аналізу; визначення мети дослідження; вибір методів дослідження; визначення основних факторів діяльності підприємства та причин відхилень; розрахунок основних причин фіксованих втрат, перевитрат часу та коштів.

Різними можуть бути методи фінансового аналізу підприємств, конкретний зміст яких визначається насамперед специфікою виробничо-комерційної діяльності досліджуваного підприємства. Проте можна сформулювати принциповий підхід до визначення потенціалу підприємства поза залежністю від сфер їх ділової активності. Суть його полягає у послідовній деталізації проведеного фінансового аналізу на основі даних моніторингу стану підприємства, відображених у фінансовій звітності.

Побудова системи моніторингу на основі оцінки фінансового потенціалу підприємства з використанням аналізу показників результативності діяльності, ефективності джерел фінансування, використання активів і капіталу, прийняття управлінських рішень за принципом Парето забезпечує нову якість та комплексність оцінки фінансового стану підприємства та визначення його потенціалу.

Система внутрішнього моніторингу передбачає поєднання експрес-методики визначення фінансового потенціалу з принципами формування систем управління знаннями на основі формування фінансових компетенцій персоналу [1; 2; 3]. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання вимагає використання сучасних економіко-математичних моделей аналізу та оцінки об'єктів фінансового менеджменту [4; 5; 6].

У системі моніторингу пропонується використовувати мультиплікативні моделі аналізу результатів діяльності та факторів, що їх формують [1; 2; 3]. Фактори діяльності підприємства поділяються на групи в залежності від особливостей діяльності підприємства та рівнів управління: фактори виробничої діяльності; фактори, пов'язані з інвестиційною діяльністю; показники, що характеризують ефекти та ризики фінансової діяльності; показники стратегічного прогнозування стану підприємства; фактори поточного фінансового стану; перелік критеріїв порівняння та правил регулювання.

Конкретна схема аналізу результатів фінансово-господарської діяльності підприємств визначається: повнотою наявної інформації, особливостями діючої в тій чи іншій країні системи обліку і звітності, галузевою специфікацією, завданнями дослідження і принципами побудови інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

В результаті численних досліджень обґрунтовано, що ефективним є використання як результуючої змінної не абсолютних, а відносних показників ефективності, що знімає вплив відмінностей у величинах балансових активів [1; 2; 3]. Такими показником обрано рівень рентабельності різного роду активів, що характеризують інтелектуальний капітал та дозволяють оцінити його потенціал. Відмінності у рентабельності господарських систем пояснюються відмінностями інформаційно-інтелектуального характеру. Розроблені мультиплікативні моделі статичного та динамічного типу, які використовують відносні показники рентабельності нематеріальних активів, адміністративних витрат та витрат на персонал, відображають відповідні управлінські компетенції формування фінансової безпеки. Дані аналізу рентабельності нематеріальних активів (НА) свідчать про високий рівень впливу

на них ринкових компетенцій, які визначають частку НА у зростанні продажу. Рентабельність адміністративних витрат найбільше залежить від маркетингових та ринкових компетенцій, які визначають приріст обсягів продажу. При аналізі компетенцій, які визначають рентабельність використання персоналу, було встановлено значення управлінських компетенцій використання виробничого левериджу як визначальних при формуванні результатів діяльності.

Дослідження інтелектуального потенціалу підприємства з допомогою моделей детермінованого та стохастичного факторного аналізу дозволило підтвердити гіпотезу про синергетичний вплив витрат (на нематеріальні активи, персонал та адміністрування) на формування результатів діяльності. При цьому при зростанні витрат на нематеріальні активи, зростання доходності відбувається вдвоє швидше. Тобто вибрані показники є основою моніторингу стану інтелектуальних ресурсів з допомогою показників фінансової звітності емітентів і можуть бути рекомендовані до використання при формуванні фінансової аналітики для фондового ринку.

Використання мультиплікативних показників фінансового та виробничого левериджу у факторних моделях аналізу дозволяє: відобразити з їх допомогою рівень використання відповідних компетенцій; визначити рівень впливу відповідних компетенцій на результати діяльності; діагностувати стан інтелектуального потенціалу та рівень його використання. Діагностика стану інтелектуальних ресурсів на рівні використання ключових компетенцій (фінансових та ринкових) дозволяє використати відповідні механізми управління інтелектуальним потенціалом для його розвитку [1; 2].

Висновки. Беручи до уваги, що об'єктом дослідження фінансової безпеки підприємства стає інтелектуальний капітал у формі нематеріальних активів, питання ідентифікації та кількісного виміру складових цих активів потребують нового методологічного узагальнення для прийняття управлінських рішень.

Розроблена з допомогою описаних вище методів система внутрішнього моніторингу підприємства передбачає визначення можливостей досягнення фінансових результатів діяльності у вигляді розміру доходу або чистого прибутку на основі використання методів економічного аналізу витрат на нематеріальні активи (витрат на персонал, адміністративних витрат), які відображають структуру інтелектуального капіталу. Встановлення залежності між зазначеними витратами та результатами діяльності здійснюється з допомогою методів парної регресії, визначення їх комплексного впливу – з допомогою моделей колінеарності, а визначення величини впливу кожного фактора – з

допомогою факторного аналізу. Такий вибір методів дослідження забезпечує системний аналіз елементів та взаєв'язків між ними та з результатами. Синергетичний ефект досягається за рахунок використання мультиплікативних та динамічних параметрів аналізу. Ефективність використання елементів інтелектуальних ресурсів визначається з допомогою показників рентабельності.

1. Мойсеєнко І.П. Управління інтелектуальним потенціалом: монографія / І.П. Мойсеєнко. – Львів: Аверс, 2007. – 304 с.

2. Мойсеєнко І.П. Регресійний аналіз інтелектуального потенціалу / І.П. Мойсеєнко, М.Я. Демчишин // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 10. – С. 142–148.

3. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: инструменты и методы оценки любых активов: пер. с англ. / А. Дамодаран. – 4-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1340 с.

4. Минаев Г.А. Безопасность организации: учебник / Г.А. Минаев. – К.: КНТ, 2009. – 440 с.

5. Ліпкан В.А. Безпекознавство: навч. посібник / В.А. Ліпкан. – К.: СУ, 2004. – 208 с.

6. Шлыков В.В. Теория и практика экономической безопасности организации / В.В. Шлыков. – М.: ВК, 2000. – 382 с.

УДК 339.139

С.М. Лихолат

ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО БЕНЧМАРКІНГУ ЯК ІНСТРУМЕНТА АКТИВІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Досліджено операційний бенчмаркінг у напрямі його впливу на конкурентоспроможність собівартості та конкурентної диференціації продукту (послуги). Розглянуто групи складових, за якими здійснюється порівняння. Запропоновано етапи бенчмаркінгового аналізу.

Ключові слова: бенчмаркінг, операційний бенчмаркінг, конкуренти, конкурентоспроможність, управління витратами, програми.

Исследованы операционный бенчмаркинг в направлении его воздействия на конкурентоспособность себестоимости и конкурентной дифференци-